

Golden Research Thoughts

सारांश:-

एकविसाव्या शतकात आपण पदार्पण करून पहिले दशक संपले आहे. या शतकातील आव्हाने व भारतीय समाजाच्या शैक्षणिक प्रगतीमध्ये अडथळे दूर करून सामाजिक परिवर्तनास शिक्षणाचा उपयोग करून समाजाचा व त्यातून राष्ट्राचा विकास करण्यासाठी शिक्षकांची भूमिका खूप महत्वाची असते. त्यासाठी शिक्षकांच्या अंगी विशेष गुण, विशेष पात्रता तसेच आचारसंहिताही असली पाहिजे. शिक्षकांची जबाबदारी व कर्तव्ये शिक्षकांनी अंगीकारली पाहिजे. त्यासाठी शिक्षकाने बांधिलकी मानली पाहिजे.

अमळनेर तालुक्यातील माध्यमिक शिक्षकांच्या बांधिलकीचा अभ्यास

प्रतिभा सुनिल पाटील

प्रस्तावना:-

“बांधिलकी म्हणजे स्विकारलेल्या कामावरील निष्ठा.”
शिक्षकी पेशा हा एक प्रामाणिक व चैतन्यदायी व्यवसाय आहे. भारतीय प्राचीन संस्कृतीमध्ये शिक्षकाचे जीवन पवित्र आणि श्रेष्ठ मानले जात होते. शिक्षकांचे जीवन त्याग, समर्पण आणि बांधिलकी यांनी पूर्ण भरलेले असायचे.

संशोधनाचे महत्त्व

शिक्षक हा शिक्षण प्रक्रियेचा कणा आहे. राष्ट्र उभारणीत शिक्षकाचे फार मोठे योगदान आहे. शिक्षकाला राष्ट्राचा शिल्पकार म्हणतात. शिक्षण प्रक्रियेतून एक सुसंस्कृत चरित्र संपन्न राष्ट्रावर निष्ठा असणारे समाजऋण फेडणारे नागरिक निर्माण करण्याचे कार्य शिक्षक करीत असतो.

“शिक्षकाचे व्यक्तिमत्त्व त्याच्या कामगिरीचे स्वरूप निष्ठा यातून व्यक्त होणारे व्यावसायिक अंग म्हणजे बांधिलकी होय.”

शिक्षकाविषयी समाजामध्ये असणारी आदराची भावना दृढ करण्यासाठी व तसेच शिक्षकाचा दर्जा गुणवत्ता वाढविण्यासाठी व त्याचा विकास होण्यासाठी शिक्षकाची विविध घटकांशी बांधिलकी निर्माण करून समाजातील शिक्षकाचा स्तर, दर्जा, गुणवत्ता वाढविण्यासाठी व त्याचा विकास होण्यासाठी हे संशोधन होणे महत्वाचे आहे.

संशोधनाची गरज

शिक्षकाने स्वतःमध्ये बदल घडवून आणण्याबरोबरच शिक्षकाने विविध घटकांशी बांधिलकी साधणे फार गरजेचे आहे. विद्यार्थी समाज व्यवसाय यांच्याशी बांधिलकी ठेवूनच शिक्षक स्वतःचा स्तर उंचावू शकतो. स्वतःचे स्थान समाजात निर्माण करू शकतो. स्वतःचा आदर समाजात निर्माण करू शकतो.

संशोधन समस्येचे विधान

अमळनेर तालुक्यातील माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांच्या बांधिलकीचा अभ्यास करणे.

संशोधनाचे उद्दिष्टे

1. अमळनेर तालुक्यातील माध्यमिक शिक्षकांच्या बांधिलकीचा शोध घेणे.
2. अमळनेर तालुक्यातील पुरुष माध्यमिक शिक्षकांच्या बांधिलकीचा शोध घेणे.
3. अमळनेर तालुक्यातील स्त्री माध्यमिक शिक्षकांच्या बांधिलकीचा शोध घेणे.
4. अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील माध्यमिक शिक्षकांच्या बांधिलकीचा शोध घेणे.
5. अमळनेर तालुक्यातील शहरी भागातील माध्यमिक शिक्षकांच्या बांधिलकीचा शोध घेणे.

संशोधनाचे गृहिते

1. अमळनेर तालुक्यातील माध्यमिक शिक्षकांमध्ये बांधिलकी आढळते.
2. अमळनेर तालुक्यातील पुरुष माध्यमिक शिक्षकांमध्ये बांधिलकी आढळते.
3. अमळनेर तालुक्यातील स्त्री माध्यमिक शिक्षकांमध्ये बांधिलकी आढळते.
4. अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील माध्यमिक शिक्षकांमध्ये बांधिलकी आढळते.
5. अमळनेर तालुक्यातील शहरी भागातील माध्यमिक शिक्षकांमध्ये बांधिलकी आढळते.

संशोधनाची परिकल्पना

शून्य परिकल्पना

1. अमळनेर तालुक्यातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.
2. अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.
3. अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.
4. अमळनेर तालुक्यातील शहरी भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.
5. अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.
6. अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.

कार्यात्मक व्याख्या

अमळनेर

महाराष्ट्र राज्यातील जळगाव हया जिल्हयातील बोरी नदीच्या काठी वसलेले संत सखाराम महाराज तसेच साने गुरुजींची कर्मभूमी म्हणून ओळखले जाणारे एक पवित्र प्रसिध्द तालुक्याचे ठिकाण.

माध्यमिक शिक्षक

माध्यमिक शिक्षक प्रशिक्षण पुर्ण करून माध्यमिक शाळेत अध्यापन करणारे अमळनेर तालुक्यातील शिक्षक.

बांधिलकी

डॉ नूरजहाँ एन. गानिहार यांच्या प्रमाणित शिक्षक बांधिलकी मापिकेतील प्राप्तांक माध्यमिक शिक्षकांची

बांधिलकी दर्शवितात.

संशोधन पध्दती

प्रस्तुत संशोधनात संशोधिकेने शिक्षण प्रक्रियेतील प्रमुख घटक शिक्षक यांच्या बांधिलकीच्या अभ्यासासाठी सर्वेक्षण पध्दतीचा वापर केला.

जनसंख्या

प्रस्तुत संशोधनात संशोधिकेने अमळनेर तालुक्यातील एकूण 474 माध्यमिक शिक्षक जनसंख्या घेतली.

नमुना निवड

प्रस्तुत संशोधनात संशोधिकेने 45 स्त्री माध्यमिक शिक्षक व 155 पुरुष माध्यमिक शिक्षक अशी एकूण 200 माध्यमिक शिक्षकांची निवड संभाव्यता पध्दतीमधील सरल यादृच्छिक पध्दतीने नमुना निवड केली.

संशोधनाची साधने

प्रस्तुत संशोधनात संशोधिकेने डॉ नूरजहाँ एन. गानिहार यांच्या प्रमाणित शिक्षक बांधिलकी मापिकेचा वापर केला आहे.

संख्याशास्त्रीय परिमाणे

प्रस्तुत संशोधनात संशोधिकेने मध्यमान, बहुलक, मध्यांक, प्रमाण विचलन, विषमिता, 'ज' मूल्य या संख्याशास्त्रीय परिमाणांचा उपयोग केला आहे.

माहितीचे विश्लेषण व अन्वयार्थ

उद्दिष्टे क.1 अमळनेर तालुक्यातील माध्यमिक शिक्षकांच्या बांधिलकीचा शोध घेणे.

कोष्टक कं.1

अं.क.	N	Mean	Mdn	Mo	SD	Ku	Sk
1	200	138.53	89	91	713.89	199.93	14.14

उद्दिष्टे क. 2. अमळनेर तालुक्यातील पुरुष माध्यमिक शिक्षकांच्या बांधिलकीचा शोध घेणे.

कोष्टक कं.2

अं.क.	N	Mean	Mdn	Mo	SD	Ku	Sk
1	155	153.7226	90	91	810.85	154.96	12.45

उद्दिष्टे क. 3.अमळनेर तालुक्यातील स्त्री माध्यमिक शिक्षकांच्या बांधिलकीचा शोध घेणे.

कोष्टक कं.3

अं.क.	N	Mean	Mdn	Mo	SD	Ku	Sk
1	45	86.2	88	96	10.7017	-0.982	-0.421

उद्दिष्टे क. 4.अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील माध्यमिक शिक्षकांच्या बांधिलकीचा शोध घेणे.

कोष्टक कं.4

अं.क.	N	Mean	Mdn	Mo	SD	Ku	Sk
1	125	172.03	93	98	902.66	124.98	11.179

उद्दिष्टे क.5.अमळनेर तालुक्यातील शहरी भागातील माध्यमिक शिक्षकांच्या बांधिलकीचा शोध घेणे.

कोष्टक कं.5

अ.क्र.	N	Mean	Mdn	Mo	SD	Ku	Sk
1	75	82.69	82	96	9.905	-1.05	-0.12

परिकल्पना

शून्य परिकल्पना 1. अमळनेर तालुक्यातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.

कोष्टक कं.6

एकूण माध्य. शिक्षक	N	Mean	प्राप्त 't'	'df'	सार्थकता स्तर	नमुना 't' किंमत	प्राप्त मूल्य व नमुना मूल्य तुलना	सार्थकता	शून्य परिकल्पना निर्णय
ग्रामिण	125	138.53	1.11	1.96	0.05	1.96	1.11 < 1.96	असार्थक	स्विकार
शहरी	75						96		

शून्य परिकल्पना 2. अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.

कोष्टक कं.7

एकूण माध्य. शिक्षक	N	Mean	प्राप्त 't'	'df'	सार्थकता स्तर	नमुना 't' किंमत	प्राप्त मूल्य व नमुना मूल्य तुलना	सार्थकता	शून्य परिकल्पना निर्णय
ग्रामिण	125	138.53	1.11	1.96	0.05	1.96	1.11 < 1.96	असार्थक	स्विकार
शहरी	75						96		

शून्य परिकल्पना 3. अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.

कोष्टक कं.8

ग्रामिण माध्य. शिक्षक	N	Mean	प्राप्त 't'	'df'	सार्थकता स्तर	नमुना 't' किंमत	प्राप्त मूल्य व नमुना मूल्य तुलना	सार्थकता	शून्य परिकल्पना निर्णय
पुरुष	109	153.72	0.98	123	0.05	1.96	0.98 < 1.96	असार्थक	स्विकार
स्त्री	16	92.69					96		

शून्य परिकल्पना 4. अमळनेर तालुक्यातील शहरी भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.

कोष्टक कं.9

शहरी माध्य. शिक्षक	N	Mean	प्राप्त 't'	'df'	सार्थकता स्तर	नमुना 't' किंमत	प्राप्त मूल्य व नमुना मूल्य तुलना	सार्थकता	शून्य परिकल्पना निर्णय
पुरुष	46	82.74	0.05	73	0.05	2.00	0.05 < 2.00	असार्थक	स्विकार
स्त्री	29	82.62					00		

शुन्य परिकल्पना 5.अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.

कोष्टक कं.10

माध्य.शिक्षक	N	Mean	प्राप्त 't	'df	सार्थकता स्तर	न्मुना 't किंमत	प्राप्त मूल्य व नमुना मूल्य तुलना	सार्थकता	शुन्य परिकल्पना निर्णय
ग्रामिण स्त्री	16	92.69	3.8	43	0.05	2.02	3.8 < 2.02	सार्थक	त्याग
शहरी स्त्री	29	82.62							

ग्रामिण भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये फरक असतो. त्यावरून असे दिसून येते की, ग्रामिण भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षकांमध्ये शहरी भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षकांपेक्षा बांधिलकी जास्त आढळते.

शुन्य परिकल्पना 6.अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.

कोष्टक कं.11

माध्य.शिक्षक	N	Mean	प्राप्त 't	'df	सार्थकता स्तर	न्मुना 't किंमत	प्राप्त मूल्य व नमुना मूल्य तुलना	सार्थकता	शुन्य परिकल्पना निर्णय
ग्रामिण पुरुष	109	183.68	1.09	153	0.05	1.96	1.09 < 1.96	असार्थक	स्विकार
शहरी पुरुष	46	82.74							

निष्कर्ष

1. अमळनेर तालुक्यातील माध्यमिक शिक्षकांमध्ये बांधिलकी आढळते.
2. अमळनेर तालुक्यातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये सार्थक फरक नसतो.
3. अमळनेर तालुक्यातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीच्या गुणदानाचा प्राप्त ज हा नमुना ज मुल्यापेक्षा लहान आहे. याचाच अर्थ असा की, पुरुष व स्त्री माध्यमिक शिक्षकांमध्ये सारखीच बांधिलकी आढळते.
- 4.अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीच्या गुणदानाचा प्राप्त t हा नमुना ज मुल्यापेक्षा लहान आहे. याचाच अर्थ असा की, ग्रामिण भागातील माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये फरक नसतो.
- 5.अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीच्या गुणदानाचा प्राप्त t हा नमुना ज मुल्यापेक्षा लहान आहे. याचाच अर्थ असा की, ग्रामिण भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये फरक नसतो.
- 6.अमळनेर तालुक्यातील शहरी भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीच्या गुणदानाचा प्राप्त ज हा नमुना t मुल्यापेक्षा लहान आहे. याचाच अर्थ असा की, शहरी भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये फरक नसतो.
- 7.अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीच्या गुणदानाचा प्राप्त t हा नमुना ज मुल्यापेक्षा मोठा आहे. याचाच अर्थ असा की, ग्रामिण भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीमध्ये फरक असतो. त्यावरून असे दिसून येते की, ग्रामिण भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षकांमध्ये शहरी भागातील स्त्री माध्यमिक शिक्षकांपेक्षा बांधिलकी जास्त आढळते.
- 8.अमळनेर तालुक्यातील ग्रामिण भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकीच्या गुणदानाचा प्राप्त t हा नमुना ज मुल्यापेक्षा लहान आहे. याचाच अर्थ असा की, ग्रामिण भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक व शहरी भागातील पुरुष माध्यमिक शिक्षक यांच्या बांधिलकी सारखीच आढळते.

संदर्भ ग्रंथसूची

लेखक

Bouch,M.B. (1988.92)
कदम,चा.प. (1989)
गाजरे,रा.वि.आणि

पुस्तकाचे नाव

Research in Education,Fifth Survey, Vol.No.1 Page No.452.
शैक्षणिक संख्याशास्त्र, पुणे: नूतन प्रकाशन.
उदयोन्मुख भारतीय समाज शिक्षण व शिक्षक,

महंत,ज्यो.वि.(2008)
पंडित,ब.बि.(1997)
भिंतोडे,वि.स.(1989)
म्हस्के,टी.ए. (1988)
डॉ शेवतेकर,शा.व.आणि
निकुमे,म.दौ.(2011)
सप्रे पद्यमाकर मुकुंद.(2005)

पुणे: नित्य नूतन प्रकाशन.
शिक्षणातील संशोधन, पुणे: नूतन प्रकाशन.
शैक्षणिक संशोधन पध्दती, पुणे: नूतन प्रकाशन.
शैक्षणिक संख्याशास्त्र, पुणे: प्रज्ञा प्रकाशन.
भारतीय शिक्षक- शिक्षण प्रणाली,
नागपुर: विद्या प्रकाशन.
शैक्षणिक व्यवस्थापन-नवा दृष्टीकोन, नाशिक:
यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ नाशिक.